

Voidaanko EU vielä pelastaa? Monivauhtisen Euroopan seuraukset

– EuroMemorandum 2018 –

Tiivistelmä

Johdanto

Talouskuria ja sääntelyn purkamista painottavan politiikan tuloksena EU-jäsenvaltiot vajosivat melkein 10 vuotta kestäneeseen kriisiin, josta ne etsivät yhä tietä ulos. Turhaan EuroMemo-ryhmä on varoittanut Euroopan talous- ja rahaliiton nykyarkkitehtuurin vaaroista.

Yksi koko Euroopan kattavia kriisin jälkiseurauksia on äärioikeistolaisten voimien nousu. Ne ruokkivat EU-vastaisia tunnelmia ja ajatuksia. EU:sta eroaminen on saanut kannatusta ja on pian Britannian osalta täyttä totta. Kyse on EU-historian käännekohdasta. Suunta ei enää olekaan kohti "aina vain tiiviimpää unionia".

On todella vaikea sanoa, voidaanko EU yhä pelastaa? EU-komission tuottama valkoinen kirja Euroopan tulevaisuudesta yksilöi viisi skenaariota. Nämä skenaariot eivät kuitenkaan ota huomioon Euroopan sisäisiä jännitteitä, kuten lisääntyntä epävarmuutta työmarkkinoilla, rahoituksen roolia kriisin jälkeisellä kaudella ja alistetussa asemassa olevan luokan kasvua halki Euroopan.

Ranskalais-saksalainen valta-akseli näyttäisi olevan nousussa, vaikka maiden johdot eivät jaa yhteistä visiota. Saksan johto vastustaa presidentti Macronin ajamaa suurta loikkaa kohti yhteisen finanssipolitiikan unionia, joka sallisi pysyvät tulonsiirrot talous- ja rahaliitosta kärsiville maille. Meidän mielestämme on kaikki syy välttää sellaista todennäköiseltä näyttävää kompromissia, joka turvaisi tulonsiirtoja koskevan sopimuksen EU-lainsäädännössä ilman todellista, tulonsiirrot mahdollistavaa euroalueen ministeriötä.

Tässä keskustelussa on myös otettava huomioon, että EU on hyvin erilaisista maista koostuva monikulttuurinen kokonaisuus, jossa luottamus EU-instituutioiden toimintaan vaihtelee maittain huomattavasti. Tätä taustaa vasten nykyinen kriisi on haastanut sen demokraattiseen kapitalismiin perustuvan sopimuksen, jonka pohjalle EU on historiallisesti rakentunut. Yhteisömenetelmä, joka korostaa ylikansallisten elinten roolia, on antanut tilaa hallitusten väliselle vallankäytölle.

Saksan huomio on siirtynyt Välimeren maista kohti Itä-Eurooppaa ja uusia nousevia markkinoita. Tämä muutos asettaa vakavia rajoitteita edistyksellisille, Euroopan laajuisille kehitysstrategioille. Äärioikeiston nousu Euroopassa ja erityisesti Saksassa tulee vaikeuttamaan Euroopan kehitystä. Monilla hallituksilla on paineita kohti entistä nationalistisempia lähtökohtia, kun taas suhteet kriisistä toipuvien Etelä-Euroopan maiden suuntaan tulevat entisestään vaikeutumaan.

Kriisin jälkimainingeissa asetetun talousjärjestelmän muuttamiseen tarvitaan yhteiseurooppalainen prosessi. Tarvitaan monikerroksinen, Euroopan laajuiset ja kansalliset toimet yhdistävä toimintamalli. Suurin haaste on tunnistaa tällaisen strategian keskeiset osatekijät ja rakentaa muutoksen kannalta

välttämättömät liittoutumat. Euroopan integraation tulevaisuus edellyttää vakauteen, solidaarisuuteen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen perustuvan demokratian syventämistä.

1. Talouspolitiikka: velkariippuvuus, kestävä kasvu ja kehitys

Viime vuoden katsauksemme jälkeen elpyminen euroalueella ja EU:ssa on huomattavasti vahvistunut ja laajentunut. EU:ta ja monia kriisimaita koskevia talous- ja työllisyysennusteita on korjattu merkittävästi ylöspäin, paitsi Kreikan osalta. Vaikka olemme edelleen kaukana tyydyttävästä – ja vielä kauempana tilanteesta, jossa kriisin taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset vahingot olisi korjattu – EU:n ja euroalueen taloudellinen tilanne on epäilemättä parantumassa. Vaikka nämä myönteiset muutokset on otettava huomioon, kehityksen käänntöpuolelta löytyviä taloudellisia ja poliittisia riskejä ei pitäisi vähätellä. Geopoliittinen tilanne sisältää huomattavia riskejä kokonaiskysynnän supistumiselle ja siten myös EU:n ulkopuolelta tulevan kysynnän supistumiselle. Epäonnistuminen maailmanlaajuisen rahoitusjärjestelmän ja erittäin löysän rahapolitiikan tuottamien kuplien sääntelyssä ovat lisänneet riskiä uudesta rahoituskriisistä. Myös Euroopan Keskuspankin (EKP) yritys tiukentaa rahapolitiikkaa voi aiheuttaa riskejä jäsenmaiden julkiselle rahoitukselle ja/tai kriisistä toipumiselle. Eikä kauppataseiden epätasapaino-ongelmia ole asianmukaisella tavalla käsitelty. Huonomaineiset ylijäämämaat – erityisesti Saksa – eivät ole käynnistäneet toimia kauppataseidensa tasapainottamiseksi. Aiempien alijäämämaiden tasapainottuminen voi osoittautua lyhytaikaiseksi ilmiöksi, koska se on johtunut kriisin seurauksena tapahtuneesta tuonnin supistumisesta. Euroalueen vaihtotaseen erittäin suuri ylijäämä ja siihen liittyvät taloudelliset epätasapainoasetelmat eivät todennäköisesti voi jatkua.

Vakuuttava vaihtoehtoinen politiikkastrategia edellyttäisi ainakin viittä tärkeää muutosta. (1) Tasapainoista valtion budjettia koskeva vaatimus pitäisi korvata tasapainoisen talouden vaatimuksella, johon kuuluu korkea, kestävällä pohjalla oleva työllisyys. (2) Pitkällä aikavälillä EU:n budjettia on kasvatettava siten, että se mahdollistaa vastasyklisen eurooppalaisen talouspolitiikan ja Euroopan laajuiset investoinnit. EU-talouspolitiikan pitää tukea kansallista finanssipolitiikkaa. (3) Sen sijaan että keskityttäisiin vain talouskasvuun, strategiassa tulisi ottaa huomioon myös erot alueiden ja sektoreiden välillä. Tarvitsemme pitkän aikavälin investointistrategian, joka huomioi eurooppalaiset, kansalliset ja paikalliset kehittämistarpeet. (4) Deflatorinen, hintakilpailukykyyn perustuva strategia tulisi korvata palkankorotuksiin perustuvalla strategialla, joka mahdollistaa työntekijöiden reilun osallisuuden kansantulon kasvuun ja takaa vakaalla pohjalla olevan inflaation. (5) On otettava käyttöön tehokkaita verokilpailun vastaisia keinoja.

2. Raha- ja finanssipolitiikka: kasvavia ongelmia

EKP:n nykyinen, erittäin mukautuva rahapolitiikka on looginen mutta riittämätön vastaus sekä epäfunktionaaliseen talouspoliittiseen viitekehykseen että vahingollisen talouskuripolitiikan toimeenpanoon. Erityisesti rahapolitiikan määrällinen helpottaminen näyttäisi saavuttaneen rajansa. Samanaikaisesti pankeilla ja suurilla rahoituslaitoksilla on pyrkimys rapauttaa globaalin rahoituskriisin jälkeen käyttöön otettua sääntelyä. Brexit voi vahvistaa näitä pyrkimyksiä, jos siitä seuraa kilpailu rahoitusalan toimijoiden houkuttelemiseksi pois Lontoosta. Samanaikaisesti kyvyttömyys rakentaa luja ja vakaa rahoitusjärjestelmä – mikä tarkoittaisi vähemmän yksityistä ja enemmän julkista rahoitusta – on johtanut talouden hiipivään, EU:n talouspoliittista autonomiaa rajoittavaan dollarisaatioon.

3. Epätasa-arvo ja sosiaalinen kriisi

EuroMemo-ryhmä on toistuvasti kritisoinut Euroopan kasvavaa eriarvoisuutta ja erityisesti sellaista ”murusia rikkaiden pöydältä” politiikkaa, joka on hyväksynyt eriarvoisuutta ruokkivan kehityksen tai vahvistanut sitä. Lähes neljä vuosikymmentä säännösten purkamista ja yksityistämistä on jättänyt jälkensä tulojen ja varallisuuden jakautumiseen Euroopassa ja muualla OECD-maailmassa. Globaalisti

toimivat yhtiöt ovat hyötyneet palkka- ja ansiotyötä tekevien sekä ei-työssäkäyvien ihmisten kustannuksella.

Epätasa-arvon kasvu on ollut kiistämätöntä ja dramaattista. Sekä henkilökohtainen että funktionaalinen – palkkojen kansantulo-osuutta kuvaava – tulonjako ovat muuttuneet siten, että suurin osa palkka- ja ansiotyötä tekevästä kansalaisista on joutunut tinkimään osuudestaan pääomatuloja saavien eduksi. Uutta eriarvoisuus-keskustelussa on se, että käytännössä kaikki uusliberaalia konsensusta edustavat instituutiot (Kansainvälinen valuuttarahasto, Maailmanpankki, OECD) sanovat nyt, että kasvavalla epätasa-arvolla on negatiivinen vaikutus talouskasvuun ja kehitykseen. Kuitenkin tämä tunnustus tuli vasta kun ensin oli vuosikymmeniä jääräpäisesti kielletty kaikki politiikkavaihtoehdot ja aiheutettu siten mittamatonta taloudellista ja sosiaalista vahinkoa kasvaneen eriarvoisuuden kautta. Itsepäinen, harkitsematon ja suhdannevaihteluja vahvistava talouskuriajattelu ei ole vain vaikeuttanut kriisistä elpymistä vaan jättänyt lähtemättömiä arpia suureen osaan Euroopan väestöä.

Samaan aikaan kun EU on yrittänyt istuttaa sosiaalisen ulottuvuuden omaan politiikkakehikkoonsa, se ei ole esittänyt mitään sanktioita niille, jotka eivät toimi sovittujen politiikkalinjausten mukaisesti. Sosiaalimenojen tasolle ei ole asetettu ohjearvoja, vaikka erot EU-maiden välillä ovat dramaattiset. Sosiaalisen hyvinvoinnin kehittämistä rajoittavat heikot tulonsiirtojärjestelmät erityisesti niissä Keski- ja Itä-Euroopan maissa, joissa on tasaverojärjestelmä. Heikkojen verojärjestelmien maita tapaakin luonnehtia alhaiset sosiaalimenot ja suuri eriarvoisuus.

Siksi EuroMemo-työryhmä suosittelee, että riittävä sosiaalimenojen taso tulisi turvata yhteisesti sovittujen kriteerien avulla. Kriteerien täytyy varmistaa fiskaalinen kestävyys (julkisten tulojen riittävyys) ja sosiaalisten tarpeiden täyttyminen. Tasaverotus tulisi kaikkialla korvata progressiivisilla verotuksella, joka on harmonisoitu koko EU-alueella. Suuret eroavuudet taloudellisessa ja sosiaalisessa suorituskäytössä tulisi tasata tulonsiirroin rikkailta köyhille jäsenmaille ehdolla, että tukea saavat maat sitoutuvat verotusta ja sosiaaliturvaa koskeviin minimitasoihin.

4. EU hajautuvassa kansainvälisessä järjestyksessä

Useat tapahtumat, kuten Ranskan, Saksan ja Hollannin vaalit, Brexit-neuvotteluiden alkaminen ja Katalonian kansanäänestys, ovat vaikuttaneet Euroopan poliittiseen ja geopoliittiseen näyttämöön. Yhdysvaltain uuden presidentin lausunnot ovat kuitenkin ehkä iskeneet kaikkein syvimpään. Donald Trump on lietsunut EU:n hajaannusta ja kutsunut EU:ta pelkäksi Saksan välineeksi. Trump torjui ajatuksen sitoutumisesta avoimeen kauppaan ja suosii paluuta protektionismiin. USA:n presidentin vihamielisyys EU:ta kohtaan – mikä asiallisesti ottaen ei laadullisesti poikkea USA:n edellisen hallinnon linjasta – muodostaa suuren uhan EU:n vakaudelle. Tämä vihamielisyys tulee ilmi EU:n kannalta aikaan, jolloin EU:ta kohtaan tunnetaan laajaa tyytymättömyyttä sen oman toiminnan ja ratkaisuaan yhä odottavien suurten kriisien vuoksi. Valuuttaunionin institutionaalinen rakenne on edelleen altis uudelle kriisille. Lisäksi ongelmana on Trumpin ajama protektionismi, joka läpi mennessään tarkoittaisi vakavaa, EU:n asemaa heikentävää murrosta liberaalissa maailmanjärjestyksessä. Se voisi myös pakottaa EU:n – ja tämä pätee erityisesti Saksaan, joka on maailman toiseksi suurin vientitalous – tekemään tuskallisia uudelleenarviointeja. EU:n kannalta Trumpin lausunnot ovat kiusallisia. Euroopan reaktioita leimaa pyrkimys rauhoitteluun (koskien Euroopan osuutta Naton rahoituksessa) ja pyrkimys päästä irti USA:n uuden hallinnon kaikkein aggressiivisimmista lähtökohdista (sen irtautuminen Iranin kanssa tehdystä sopimuksesta). EU on myös pyrkinyt kohottamaan unionin profiilia esiintymällä Trumpin uhkaaman liberaalin maailmanjärjestyksen tukilinnakkeena. Yhdysvaltojen presidentin haaste on epäilemättä vaikuttanut komission julkaisemaan, EU:n tulevaisuutta käsittelevään valkoiseen kirjaan sekä presidentti Macronin esitykseen Euroopan ”uudelleenperustamisesta”. Kolmen suurimman jäsenmaan esitys monitahtisesta Euroopasta vahvistaa kuitenkin jakoa ytimen ja Itä-Euroopan maiden välillä, mikä tekee näkymät entistä integroituneemmasta Euroopasta etäisiksi.

Syntyvässä moninapaisessa maailmassa Euroopan tulisi pitää etäisyyttä USA:n ulkopolitiikkaan siltä osin kuin se liittyy Iranin ydinvoiman käyttöä koskevaan sopimukseen, ja erityisesti suhteessa Venäjään. Lisäksi, sen sijaan että EU lähtisi vaaralliselle asevarustelun tielle, EU:n jäsenvaltioiden tulisi käyttää voimavarojaan edistämään itäisten ja eteläisten naapurien taloudellista kehitystä.

5. Vaihtoehtoisia visioita sosio-ekologisen muutoksen puolesta

Planeetan rajat ovat tulossa vastaan, erityisesti kasvihuonekaasupäästöjen ja luonnonvarojen ehtymisen vuoksi. Monet näistä kehityskuluista ovat sekä peruuttamattomia että kiireellisiä. Hiilipäästöt näyttivät supistuvan hieman rikkaissa maissa ja EU:ssa jaksolla 1990 – 2007. Kuitenkin, jos otetaan huomioon paljon saastuttavan teollisuuden siirtyminen matalien tuotantokustannusten maihin, päästöjen määrä on lisääntynyt. Monien ehdotusten mukaan tarvitaan huomattavia sosio-ekologisia muutoksia, jotta pysyisimme planeettamme rajojen puitteissa, ja jotta hyvä elämä kaikille olisi saavutettavissa oleva tavoite. OECD:n kaltaiset kansainväliset järjestöt esittävät ympäristöongelmien ratkaisuksi vihreää kasvua. Monet Euroopassa ja kansallisella tasolla toimivat ryhmät ajavat uutta vihreää sopimusta ("Green New Deal"), jonka investointi- ja työllisyyspolitiikka tähtää samanaikaiseen ympäristökysymysten ratkaisemiseen. Vastakohtana vihreälle kasvulle on joukko vaihtoehtoisia visioita, joissa kyseenalaistetaan pakonomainen tarve eksponentiaaliseen kasvuun, joissa epäillään kasvun tarkoituksenmukaisuutta ja toivottavuutta. Vaihtoehtoisen ajattelun keskeisiin käsitteisiin kuuluvat esimerkiksi "muuttumattoman tilan talous", "vauraus ilman kasvua" ja "supistuvan talouden politiikka" ("de-growth"). Keskustelun temaksi on noussut myös "kehityksen jälkeinen" lähestymistapa globaalissa etelässä. Vaihtoehtoesityksissä edellytetään huomion siirtämistä määrästä laatuun, korostetaan riittävyttä kasvun sijasta, annetaan suuri merkitys yhteiskäytölle ja -omistukselle, sekä pyritään kehittämään paikallisia ja alueellisia talouksia.

EU on yleisesti valinnut vihreän kasvun lähestymistavan, mutta ilman merkittäviä yllykkeitä investoida. Jäsenvaltioiden marras-joulukuussa 2017 hyväksymät vaatimattomat, ilmaston tilaa ja energian käyttöä vuonna 2030 koskevat tavoitteet vaarantaisivat jopa EU:n omat hiilen käytön vähentämistä koskevat, vuodelle 2050 asetetut tavoitteet. Eurooppalainen, asianmukaisen sääntelyn edellyttämä varovaisuusperiaateon vakavasti uhattuna jos lobbarit saavat läpi markkinoimansa innovaatioperiaatteen. Tarvitaan suurempia päästöleikkauksia ja pitempiaikaisia sitoumuksia sekä konkreettisia suunnitelmia saavuttaa nämä tavoitteet. Vaihtoehtoisiin tavoitteisiin kuuluvat: talouden muuntaminen huomattavasti vähemmän energiaa ja materiaaleja käyttävään suuntaan, paikallistalouksien tukeminen, julkisiin palveluihin sisältyvien mahdollisuuksien hyödyntäminen, mittava liikenne- ja liikkuvuuspolitiikan reformi, sääntelyn vaikutusten reilu arviointi julkishyvän näkökulmasta sekä yhteisten eurooppalaisten investointien uudelleensuuntaaminen ilmastonmuutoksen vaikutusten lieventämiseen ja ilmastonmuutokseen sopeutumiseen.

The full text of the EuroMemorandum draws on discussions and papers presented at the 23rd Workshop on Alternative Economic Policy in Europe, organised by the EuroMemo Group in cooperation with the Department of Geography at Harokopio University and the Nicos Poulantzas Institute, from 28-30 September 2017 in Athens.

For more information on the EuroMemo Group, please contact us or look up our website at:

www.euromemo.eu